

15/18

אל שדי, פלח קדמי והוי
שלים: ב. ואתין קדמי בין
מימרי ובינה, נאסגי יתד
לתדא לתדא: ג. ונפל
אברם על אפוהי, ומליל עמיה, יי למימר: ד. אָנָּא, קָא

ב אל שדי התהלך לפני והיה תמים: ואתנה בריתי ביני ובינה וארבה אותך
ג במאד מאד: ויפל אברם על פניו וידבר אתו אלהים לאמר: אני הנה

1

(ב) 98 ואתנה בריתי, ברית של אהבה וברית הארץ להורישה לך רש"י
על ידי מצוה זו.]

רס"ג (ד) הנה בריתי, הנני נותן בריתי.

(ג) ויפל אברם על פניו, ממורא השכינה, שעד שלא מל לא היה
בו כח לעמוד ורוח הקודש נצבת עליו, וזהו שנאמר בבלעם:
נופל וגלוי עינים (במדבר כד ד), בכרייתא דר' אליעזר⁹⁹.
לכ. ב. 98 ליחא בד"ה. 99 פקרי דר"א פ' טט.

רמב"ן יזכיר כן לעולם. ואם תזכה תבין זה כולו ממה שאמרו במסכת
יבמות²⁷ כל הנביאים נסתכלו באיספקלריא שאינה מאירה,
ולפיכך אמר ישעיה ואראה את ה' (ישעיה ו א), ומשה נסתכל
באיספקלריא המאירה, ולפיכך אמר כי לא יראני האדם וחי
(שמות לג כ), ואראה את ה', כתוב באל"ף דל"ת. ועוד אזכיר זה
בפרשת וארא²⁸ אם יראה אלהים בעיני. התהלך לפני. ללכת
בדרך אשר אורה אותך, כטעם אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו
תיראו (דברים יג ה), כי המצוה לאחוז דרכו קודם שיוורנו יאמר
התהלך לפני, והבא אחרי הצוואה יאמר אחרי ה' תלכו. והענין
בשניהם ללכת אחרי השם לירא ממנו ולעשות מה שיצוה. והיה
תמים. מצוה אחרת עוד כענין הזה כטעם תמים תהיה עם ה'
אלהיך (דברים יח ג), אחרי אזהרה השם לא ימצא כן קוסם
קסמים מעונן ומנחש ומכשף וגו' (שם יח י). והענין בשניהם
שיאמין בלבו כי הקב"ה לבדו הוא בעל היכולת בתחילה ובסוף,
הוא היכול לעשות ולבטל, ולא ישמעו אל מעוננים ואל קוסמים
או למנחש ומכשף, ולא יאמין שיבאו דבריהם על כל פנים, אבל
יגזור בלבו שהכל ביד עליון העליונים, שהוא אל והוא אל שדי,
עושה טובה שלא היה במזל ומביא רעה בהיות המזל טוב ויפה.
כפי שיתהלך האדם לפניו, מפר אותות בדים וקוסמים יהולל
(ישעיה מד כה). וזהו שאמר²⁹ צא מאצטגנינות שלך וכו' ורש"י
פירש והיה תמים, היה שלם בכל הנסיונות. ורבי אברהם אמר
שלא ישאל על המילה למה. והוא כטעם יהי לבי תמים בחקיך
למען לא אבוש (תהלים קיט פ). והנכון מה שפרשתי.

היה שלם וכן כמעשה בתקון המדות ככל אשר השכל מורה רד"ק
אותו, אבל עבודת הגוף הזאת אשר צוהו לא היה השכל מורה
בזה אלא רצה בו האל להיות לאות בינו ובין האל להיות זרע
אברהם המכוון עם מיוחד ויהיה בבשרו אות מיוחד, ומולי
אומות העולם אינם מולים למצוה כי לא נצטוו בה אלא זרע
אברהם המיוחד והוא יצחק, וזרעו המיוחד גם כן שהוא זרע
יעקב, לפיכך צוהו קודם שיוולד יצחק וקודם שיזרע. והנכנסים
מהאומות בכרית אברהם ובתורת האל הרי הם נחשבים זרע
אברהם והרי הם מכלל המון גוים שאברהם אב להם. והיה תמים,
ובזה תהיה שלם, שיהיה אות כבשרך לשמי ויהיה גם כן כריתת
ברית ביני ובינך, כי בדם הוא כל כריתת ברית. ובסתם אמר לו
ולא פירש לו הברית עד כסוף שאמר לו זאת בריתי, אלא אמר לו
דברים שהבין בסוף למה אמר. והבין בסוף מלשון תמים שני
דברים: האחד, כמו שפירשנו, והשני שאמר לו, אף על פי שחסר
מבשרך בכרית הזאת לא תהיה חסר בעבור זה אבל תהיה תמים
יותר כי לא יחסר ממך אבר מאברייך אלא מעט בשר מן האבר
ובחסרון ההוא תהיה תמים שיהיה החסרון לאות לך כינך ובין
האל. ואילו נולד כן לא יהיה ניכר שיהיה לאות לפיכך הנוול
מהול צריך להטיף ממנו דם ברית⁵⁷ שיחתוך מעט מן הבשר
ההוא לאות ולברית.

(ב) ואתנה... וארבה אותך, שלא תחשוב כי בעבור זה יחסר זרעך
זרע זרעך, שיהיה האבר חלוש בעבור זה להוציא זרע, כי ארבה
אותך ואת זרעך במאד מאד. והכפל לרבות הרבוי כי מאד הוא
לשון רבוי.

(ג) ויפל אברם על פניו, השתחוה והודה לאל על אשר אמר לו
שיתן בריתו בינו ובינו שזה יהיה קיום האהבה אשר אהבו. וידבר
אתו אלהים לאמר, דבר עמו אלה הדברים, לאמר אותם לפני
ביתו כשיבוא למולם.

(ג) וטעם ויפול אברם על פניו, לכיין דעתו לנבואה. וכאשר
השלים לו נבואת המצוה במילה קם אברהם ועמד, ובא אליו
הדיבור שנית מן השמים ואמר לו שרי אשתך וגו'. וחזר ונפל על
פניו לכיין דעתו והתפלל על ישמעאל, כדרך ויפלו על פניהם
ויאמרו אל אלהי הרוחות וגו' (במדבר טז כב), וכן ואכלה אותם
כרעג ויפלו על פניהם (שם כא-כב).

(ד) הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים. הוא ברית המילה
כאשר יפרש זאת את הברית³⁰ ואחרי הברית תהיה לאב המון
גוים, וברוך השם³¹ אשר לו לבדו נתכנו עלילות שהקדים וצוה
את אברהם לבא בכריתו להמול קודם שתהר שרה, להיות זרעו
קדוש.

שהזכיר אברהם בעצמו (שם). 27 מט, ב. 28 [שמות ו. ב]. 29 שבת
קנו. א. 30 במקרא (פסוק י): זאת בריתי. וככ"י כלפנינו. 31 מדברי ר"א
(פסוק ה). וככסף מוזקק גורם: וכתיב ר"א וברוך השם. וככ"י כלפנינו.

(ד) אני הנה בריתי אתך, אני כמו שאני שאמרתי לך אל שדי והיית
בטוח כמה שאמרתי לך, והנה בריתי אתך מעתה והיית לאב המון
גוים, כי לא תהיה אב לגוי אחד לבד, אלא להמון גוים שהרי יצאו
ממנו יצחק וישמעאל ובני קטורה וכל אחד מהם יהיה לגוי גדול.
המון, ענינו רבוי⁵⁸, ולאות זה אשנה את שמך ואוסיף בו ה"א
ויהיה בהתחברו עם המ"ם ענין המון.

(ה) ולא יקרא עוד את שמך, באה מלת את אחר הנפעל לתוספת
ביאור⁵⁹, וכן יחלק את הארץ (במדבר כו נה) ולא ימס את לבב
אחיו (דברים כ ח) ואמרו רבותי ז"ל⁶⁰ שני השם קורע גור

57 שבת קלה, א. 58 וכן בספר השרשים (המון). 59 ראה מכלול שער דקדוק
המלים (ד' ליק קפת, ב). 60 פסיקתא דר"כ פ"ל. ועי' ר"ה טז, ב אף שם למדור רק

ספורנו (ב-ז) ואתנה בריתי ביני ובינך. ובאופן זה⁶⁰ אקים ברית אתך
להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו, כי תלמדם.

(ג) ויפול אברם על פניו. לקבל עליו⁶¹ ולהודות לאל יתברך על
הברית שאמר.

(ד) אני הנה בריתי אתך. אני הנני עושה עתה מה שאמרתי להקים
הברית.

ולהידמות אליו כפי האפשר כמעשים. 60 בתנאי זה. 61 ר"ן רלב"ג ור"א.

2

בראשית יז לך

קצה

גַּם קָנַמִי עַמְּךָ. וְהָיָה לְאֵב סָגִי עַמְּמִין: ה. וְלֹא יִתְקַבְּרֵי עוֹד. ית שְׁמֶךָ אֲבָרָם. וְהָיָה שְׁמֶךָ אֲבָרָהֶם. אָרִי. לְאֵב סָגִי עַמְּמִין יִתְקַבְּדוּ: ו. וְאֶפְשֵׁי יִתְּךָ לְתֵדָא לְתֵדָא. וְאֶתְּנִינְךָ לְכַנְשָׁן. וּמְלַכִּין דְּשִׁלְטִין קְעַמְמָא מִנְךָ יִקְרִין:

ה בְּרִיתִי אִתְּךָ וְהָיִיתָ לְאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם: וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת־שְׁמֶךָ אֲבָרָם וְהָיָה וְשְׁמֶךָ אֲבָרָהֶם כִּי אֲב־הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְתִּיךָ: וְהִפְרַתִּי אֶתְּךָ בְּמֵאֵד מְאֵד וְנִתְתִּיךָ שְׁבִיעִי וְלְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמֶּךָ יֵצְאוּ: וְהִקְמַתִּי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין וְרַעְיָךָ אֲחֵרֶיךָ לְדֹרֹתָם לְבְרִית עוֹלָם לְהָיוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וּלְזַרְעֶךָ אֲחֵרֶיךָ: וְנִתְתִּי לְךָ וּלְזַרְעֶךָ אֲחֵרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךָ אֶת כָּל־אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזוֹת עוֹלָם

ז. נֶאֱמַר ית קָנַמִי בֵּין מִימְרֵי יִבְיָנָךְ. וּבֵין בְּנֶךָ בְּתֵרָךְ. לְדַרְיָהוֹן לְקַנְסַ עֲלַם. לְמַהֲנִי לְךָ לְאֱלֹהֵי. וְלִקְנֹה בְּתֵרָךְ: ח. וְאֶתִּין לְךָ. וְלִקְנֹה בְּתֵרָךְ. ית אַרְבַּע תּוֹתְבֵיבְתָךְ. ית כָּל אֶרֶץ דְּכַנְשָׁן. לְאַחְסַנְתָּ עֲלַם.

רס"ג (ה) ולא יקרא עוד, ולא יקרא שמך לעולם אברהם. נתתיך, שמתוך. (ו) ונתתיך לגוים, ואעש ממך גוים.

רמב"ן (ו) ונתתיך לגוים. לשון רש"י, ישראל ואדום, שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מכשר עליו. ואיננו נכון בעיני שיבשרנו בעת ברית המילה על עשו, והוא אינו מקיים המילה, וגם לא נצטוו עליה, כמו שדרשו בסנהדרין³², כי ביצחק (להלן כא יב) ולא כל יצחק, אבל ישראל לחדם יקראו גוים ועמים, וכן אף חובב עמים (דברים לג ג), עמים הר יקראו (שם ט), אחר כך בנימין בעממך (שופטים ה יד). גם אחרי הולדת השבטים כולם³³ אמר גוי וקהל גוים יהיה ממך (להלן לה יא), ונתתיך לקהל עמים (להלן מח ד).

(ה) כי אב המון גוים, לשון נוטריקון של שמו¹ ורי"ש שהיתה בו רש"י בתחלה² שלא היה אב אלא לארם³ שהוא מקומו ועכשיו אב לכל העולם לא זזה ממקומה, שאף יו"ד של שרי⁴ נתרעמה על השכינה עד שנתוספה ליהושע שנאמר: ויקרא משה להושע בן נון יהושע (במדבר יג טו).

(ו) ונתתיך לגוים, ישראל ואדום, שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מבשרו עליו. (ז) והקימותי את בריתי, ומה היא הברית, להיות לך לאלהים. (ח) לאחוזת עולם, ושם אהיה לכם⁵ לאלהים, אבל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה⁶.

1 אברהם. וכשכת קה, א. דורש גם הנוטריקון של אב המון גוים: א"ב אב נתתיך לאומות, בחור נתתיך באומות, המון וכו' ע"ש. 2 כלומר רבשלמא בתחלה שהיה אב לארם הצורך לרי"ש, אבל עכשיו שנוטריקון של שמו רומז לאב המון מה אנו צריכין לרי"ש, לזה אמר אע"פ שאינה צריכה כיון שכבר נחקקה וכו' לא זזה ממקומה (ספר הוכרזן). 3 ברכות ג, א. 4 סנהדרין קו, א. 5 "אהיה לכם", ברי"ש: "יהיית לך". 6 כתובות קי, ב.

(ה) אברהם. תוספת הרי"ש אכיר המון גוים³⁶, ולא בא השם ראב"ע לחסר משמו אות, כי אם להוסיף, ושרה שם תואר כללי לא כשרי³⁷. ובורן השם אשר לו נתכנו עלילות³⁸, שהקדים וצוה אברהם להמול קודם שתהר שרה. להיות זרעו קדוש.

36 כ"י פריס, מרגלית טובה, מקראות גדולות: עם תוספת הרי"ש, כלומר, אב המון גוים עם תוספת ר' של אברהם יהיה אכיר המון גוים. לפיכך הוא ממשך: ולא בא השם לחסר משמו אות כי אם להוסיף. 37 מתחילה שרי לאומתה, ולכונן שרה לכל העולם (ברכות יג, א). 38 לפי ש"א ב, ג: כי אל דעות ה' ולא נתכנו עלילות.

דינו של אדם, מנלן מאברהם ושרה. ואמר ולא יקרא, ר"ל כפי רד"ק האנשים כדורך וכדורות הבאים אחריו כי תאמר אתה לאשר עמך כי האלהים שנה את שמך וקרא שמך אברהם והם יאמרו לאחרים ואחרים לאחרים עד שיהיה נקבע שמך אברהם ומתוך כך יזכר הנס והפלא שעשיתי עמך כפי כל הדורות.

(ו) והפריתי אתך במאד מאד ונתתיך לגוים, כמו שפירשנו⁶¹ יצחק וישמעאל ובני קטורה כל אחד מהם יהיה לגוי, או פירושו על זרע יצחק שהוא יעקב וזרעו לכד אמר, ופירוש גוים, כתרוממו: לשבטין⁶², ומלכים ממך יצאו גם כן כתרוממו: ומלכין דשליטין בעממא.

(ז) והקימותי את בריתי... ובין זרעך אחריו, על זרע יעקב אמר כמו שאמר להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו ולזרע יעקב זה כמו שאמר: והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם (ויקרא כו יב) וכן אמר:

(ח) ונתתי... את ארץ מגורך, המקומות שאתה גר בהם, ולא אותם משרה ולא מאברהם, וראה תורה שלמה יב, ו. 61 בפסוק ד. 62 כ"ה גם בתרגום אונקלוס כ"י הובא בחלופי נוסחאות במהדורו ברליני: לכנשת שבטין, בתרגום

חזקוני (ג) ויפול אברהם על פניו, השתחוה על שמחת הכשורה.

(ה) ולא יקרא עוד את שמך אברהם, הקורא לאברהם אברהם וכור בעשה², לפי שנתלוה עמו כגיות. ואין לפרך מאשר בחרת כאברהם (נחמיה ט ז), הנתם קרא הוא דקא מסדר שבחיה דאברהם מאי דהוה מעיקרא³, פירוש אשר בחרת בהיות שמו אברהם ושמת שמו אברהם, אבל יעקב חזור וקוראו יעקב לפי ששמו נתלוה עמו כיהדות. ועל ידי שבני אדם קראו שמות לשנים אלו נשתנו שמותיהם, אבל יצחק שהקב"ה קרא לו שם כדכתיב: וקראת את שמו יצחק (להלן פסוק ט), שמו לא נשתנה. והיה 2 ברכות יג, א. 3 ב"ר מו ח, וראה רד"ק פסוק ט.

ספורנו (ה) והיה שמך אברהם, מעכשיו. כ"אב המון גוים נתתיך, כי ענין זה השם מתחיל היום, שכבר נתתיך לאב המון גוים, ולפיכך לא יקרא עוד שמך אברהם כלל לעולם, ולא כן היה בשם "ישראל", כי אמנם עיקר ענין שם "ישראל" היה לעתיד לבא, כמו שיתבאר במקומו⁶².

(ז) להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו, ליחד שמי עליכם בלתי אמצעי, כמו שהוא מתיחד על כל הנצחיים, כאמרו "כי כל אשר יעשה האלהים, הוא יהיה לעולם" (קהלת ג יד), כי אמנם הנפסדים, כאשר הם נפסדים, אינם פעולתו בלתי אמצעי. אמר אם כן שבהקמת הברית ושמירתו יהיו הוא וזרעו נצחיים "באיש" לפניו.

(ח) לאחוזת עולם, והייתי לכם לאלהים, שתוכלו לעשות רצוני בה, כענין "ויתן להם ארצות גוים... בעבור ישמרו חקיו" (תהלי קה מד—מה). ובזה אהיה לכם לאלהים, שתהיו נצחיים "באיש". 62 (להלן לה, י).

מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת לך לך פרק יז

3

סימן א

[א] אני אל שדי. כך אמר לו הקב"ה לאברם אתה תקבל מצות מילה, די לעולם אני ואתה: התהלך לפני. כלומר עשה שליחותי ואני מעלה עליך שאתה אינך צריך לי לאחוז בך, כשם שאמר בנח את האלהים התהלך נח (בראשית ו ט): והיה תמים. מכאן אתה למד שהערלה מום הוא באדם, ואין אדם נקרא בעולם שלם, אלא כשהוא מהול, משל למלך שהיה רוצה ליקח ריבה אחת והעבירה לפניו וראה שהיה בה צפורן משוך, אמר המלך תיקנו לה אותו צפורן, כך אמר הקב"ה לאברם התהלך לפני והיה תמים, וצוה לתקן לו הערלה: ל"א והיה תמים. שלא תהיה עקור מאשתך ולא תראה ממנה... זה שאמר הכתוב והיה תמים, כד"א תמים תהיה עם ה' אלהיך (דברים יח ג):

סימן ב

[ב] ואתנה בריתי ביני ובינך. שבזכות שתמול אכרות ברית ביני ובינך:

סימן ג

[ג] ויפול אברם על פניו. מיכן למדנו לאדם שהוא ערל שאינו יכול לעמוד על רגליו בעת שהשכינה מדברת עמו, וכן בבלעם הוא אומר נפל וגלוי עינים (במדבר כד ד):

סימן ד

[ד] אני הנה בריתי אתך. לא ידע אברהם מהיכן ימול בשעה שנפל עיקצתו (הקרקע) [העקרב] ומלו הקב"ה: והיית לאב המון גוים. כל מי שימול ויתגייר תקרא אתה אביו, מיכן היה ר' יהודה אומר גר מביא ביכורים וקורא הגדתי היום אשר נתת לאבותינו, לפי שאברהם אבינו אב לכל הגרים:

סימן ה

[ה] ולא יקרא עוד את שמך אברם וגו'. וכל מי שקורא לאברהם אברם עובר בלאו, ואם לחשוך אדם לומר אנשי כנסת הגדולה קראו אותו אברם, שנאמר אתה הוא האלהים אשר בחרת באברם (נחמיה ט ז), אמור לו אלא סיפרו המעשה, הלא תראה אחר מיכאל אמרו (וקראת) [ושמת] שמו אברהם (שם שם):

סימן ו

[ו] ונתתיך לגויים. אלו בני קטורה: ומלכים ממך יצאו. אלו בני יצחק:

סימן ח

[ח] ונתתי לך. מיכן שלא ירשו ישראל את ארץ כנען מאבותיהם אלא בזכות המילה, על מנת כן ניתנה הארץ לאברהם על שימול, ועל מנת כן ניתנה ליצחק וליעקב על שימולו, ועל דבר זה צוה הקב"ה ליהושע לימול את ישראל בעת שבאו ליכנס לארץ שאלמלא לא היו מולין לא היו יכולים להכנס לארץ:

סימן יב

[יב] ובן שמונת ימים וגו'. כל מי שהוא חייב במילה הוא ימול:

סימן יג

[יג] המול ימול יליד ביתך. מי שקונה שפחה מעוברת נימול לאחר שמונת ימים, אלא אם נתעברה בקדושה שכבר נתגיירה נימול לשמונה:

סימן יד

[יד] וערל זכר. ממוקם שהוא זכר הוא ערל, מיכן למילה שבאותו מקום ימול בשר ערלתו, ואינו חייב כרת אלא הזכר אשר לא ימול בשר ערלתו כשיהיה גדול, אבל אביו או בית דין אינן חייבים עליו כרת:

סימן טו

[טו] לא תקרא את שמה שרי. לפי ששרי משמע לאומתה לבד, אבל לא תקרא את שמה אלא שרה משמע לכל העולם כולו. ועליה נאמר אשת חיל עטרת בעלה (משלי יב ד): ויר"ד שלקח מן שרי חלקה לשני הה"ן האחת לשרה, והשנית לאברהם:

סימן טז

[טז] והיתה לגוים. זה יעקב ועשו: מלכי עמים. שיצאו מיעקב ועשו:

סימן יז

[יז] ויפול אברהם על פניו ויצחק. שכן אמר בלבו שעשה הקב"ה הדבר הזה והיה תימה לכל ואמרו מי ראה כזאת שאברהם בן מאה שנה יוליד: ואם שרה הבת תשעים שנה תלד. מכאן שלא היה אברהם גדול משרה אלא עשר שנים:

סימן יח

[יח] לו ישמעאל יחיה לפניך. אמר אברהם איני רוצה שיתקיים אלא ישמעאל, השיבו הקב"ה באמת שרה אשתך יולדת לך בן

תכלית, ועם כל זה שאין כל העולם כולו כדאי לאלהותי, כמות שהוא בעל גבול, עם כל זה, למעשה ידי אכסוף להשרות שכינתי בך. כי עד כה אין לך נחת רוח בהשרות שכינתי עליך, כי מיד אתה נופל, אך רצוני - שאין צריך לומר שלא תפול אלא - שתהיה מתהלך עודך לפני, שאני שורה עליך שאז אתה לפני, מה שאין כן בהיותך ערל, כי טרם ימול לא היה יכול להתנועע עודנו לפניו יתברך - בהשרות שכינתו עליו בהנבאו - כי היה נופל. אך אחר נמולו אין צריך לומר שלא היה נופל, כי אם גם היה מתהלך אנה ואנה והשכינה על ראשו. כאשר נכתוב בס"ד, שהוצרך לבקש מלפניו יתברך בהתהלכו לבקש סעודת המלאכים ולהכין אותה, שלא יעבור מעליו, באומרו אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך. ולא עוד אלא שאברהם הולך עמם לשלחם סדומה, וה' לא סר מעליו עודנו הולך, כאומרו ואברהם עודנו עומד לפני ה', והוא תיקון סופרים כאילו יאמר וה' עודנו כו'. ואין זה לו רק על ידי המילה. וזה יאמר לו הוא יתברך מה שאני מבקש הוא הגיעך לגדר תהיה לפני מתהלך, כי עודך לפני שאני שורה עליך תהיה מתהלך ולא נופל, כי כוסף אני תהיה מרכבה אלי, כי עודך לפני תהי מתהלך, כאשר היה לו כמדובר.

והנה זה הוא על הנוגע אלי, כי לנחת רוח לפני תהיה מתהלך לפני. וגם על הנוגע אל עצמך, בל יהיה פגם באברך כי אם והיה תמים. וגם לא בלבד ישולל אותו אבר ממום, כי אם גם קדושתו על ידי המצוה תתווך ביני וביניך, ולא בלבד כסוי קדושה יהיה עליך, כי אם גם יבורכו היוצאים ממך, וזהו וארבה אותך כו'.

ויפל אברם על פניו וידבר אתו אלהים לאמר. אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים. (ג - ד):

ראוי לשים לב מה היה שהתחיל בלשון ויאמר שהוא לשון חיבה, וסיים בלשון וידבר שהוא לשון קושי. ועוד כי הלא כל דבריו ברכות וייעודים טובים, ואיזה קושי יש בדבר שיצדק בו לשון וידבר. וגם נדקדק אומרו לאמר, שאינו לאמר לזולת. ועוד כי אחר שעודנו ערל, למה לא נאמר ויפול, כשהתחיל לדבר אתו אני אל שדי כו'.

אמנם לזה נשים לב אל אומרו אני, בפסוק שלמעלה, וכזה. אך תחלה דברה עמו מדת רחמים, שהיא כנדע מזוגה מחסד ודין, והבטיחתו הבטחות. ואחר כך מדת הדין - היא שכינה - הבטיחתו גם היא. והיחלה מדת רחמים, וזהו ויאמר ה' אני אל שדי שמידתו מזוגה מחסד ודין שהוא אל שדי, התהלך לפני והיה תמים שיהיו בך שני תוארים אלה על ידי מצוה זו כמפורש למעלה, וכזה ואתנה בריתי בשמי ביני וביניך כו'.

ואחר כך דבר אתו אלהים, ואמר, הנה שם ה' דבר לך והבטיחך. אני מוסיף ואומר, הנה לומר לך ואתנה בריתי כמאמר השם הגדול אין צריך, כי אני הנה בריתי אתך כי שכינה תמיד היתה דבקה בו. ובכן מה שאני מוסיף, הוא לומר והיית כו'. ולהיות הדבור הראשון ממדת רחמים, לא נפל. אך כאשר בא לדבר אתו אלהים נפל וזהו ויפול כו' וידבר כו'. וגם יש קושי בהמשך דבריו, כמו שיבא לפנינו, שהוא שאם לא ימולו לא יכנסו לארץ ולא יהיה להם לאלוה ולפטרון, וזהו אומרו לשון וידבר:

או יהיה טעם אחר למה שלא נאמר למעלה ויפול, וידוקדק אומרו לאמר, כי אינו לאמר לזולת. והוא כי הורה לו הוא יתברך מעלת המילה, כי אין צריך לומר אחר העשותה, כי אם אפילו בצואת אותה לו, תגין עליו מליפול. כי באמור לו התהלך לפני והיה תמים, בהסרת הערלה, ואתנה בריתי, היא המילה, בכל זה שהוא ציווי המילה ושלא תעב אל רבוי הזרע, לא נפל. אך כשנעתק לדבר מה שירויח בה שיהיה אב המון גוים, ושלא יקרא אברם, ושיפירה אותו, ושיתן לו את הארץ ולזרעו אחריו, לדברים האלה הוצרך ליפול כדרכו, וזהו אומרו ויפול אברם על פניו. ולמה נפל עתה מה שלא היה בקודם, הלא הוא כי היה למה שוידבר אתו אלהים לאמר אני הנה בריתי כו'. שכדי לאמר דברים אלו שאינן ציווי המילה הוא שנפל, אך לא בעיקר ציוויה. וכזה מצאנו ראינו טוב טעם אל אומרו וידבר אתו, עם היות כי גם עד כה אתו היה מדבר:

ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברם כי אב המון גוים נתתיך. והפרתי אתך במאד מאד ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו. (ה - ו):

הנה רבותינו ז"ל בבראשית רבה (מו ו) הקשו שלא היה ראוי ליקרא אלא אבהם רמז לאב המון גוים, ותירצו שנשארה הר"ש להשלים נוטריקון של רמ"ח. אך אין מזה בכתוב כלום. ויתכן בהעיר כי אומרו והפרתי כו' היה לו לומר לאומרו למעלה באומרו וארבה כו'. אך הוא שהכתוב עצמו נתן טעם לדבר שאמר לא יקרא כו' כי אב המון כו', ושמה תאמר אם כן איפה תתחלף הר' בה' ואקרא אבהם, לא כן הוא כי הלא והפריתי כו' ונתתיך לגוים ומלכים ועל כן צריך רמז הר', כי הנה תיבת גוים ותיבת מלכים מספרם עולה קצ"ט, ועם כללות התיבה ר', על כן לרמוז זה נשארה הר' ולא הפסיקה בין ה"א למ"ם, למען ידרש דרשת אב המון עם אב, והר' אל גוים ומלכים שבקרב המון.

או בדרך אחרת, והיא כי דרך רבותינו ז"ל לדרוש מספר מרובע, כאומרם (סוטה לו א) באר היטב שנכתבה בשבעים לשון, כמספר היטב ה' היטב היטב עולה שבעים כמפורש למעלה במאמר סוד ה'. ונבא אל הענין והוא כי באומרו כי אב המון גוים נתתיך, הוא שני דברים. א. היות אב המון. ב. שם הנותן. נמצא שצריך לרמוז היות אב המון, וגם ששם אלהים נתנו לאב המון, כי הוא האומר נתתיך כי שם אלהים הוא הדובר. ואומר והיה שמך אברם, אבהם על כי אב המון גוים, והר' להיות כי אני שם אלהים נתתיך, שאני במספר הנזכר עולה ר'.

והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריו לדרתם לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו. ונתתי

(א) התהלך לפני והיה תמים.

איתא בנדרים [דף ל"ב ע"א]: א"ר יהודה א"ר בשעה שא"ל הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים אחזתו רעדה אמר שמא יש בי דבר מגונה כיון שא"ל ואתנה בריתי ביני ובינך נתקררה דעתו על"ל. ביאור הדברים נראה לי, דהנה איתא במסכת סנהדרין [דף פ"ט ע"ב]: א"ר יוחנן משום ר' יוסי ב"ז כו' אף הקב"ה א"ל לאברהם כו' עמוד בנסיון זה כו' קדמו שטן לדרך א"ל הנסה דבר אליך תלאה הנה יסרת רבים וידיים רפות תחזק וגו' א"ל אני בתומי אלך וכו' ועי"ש. והיינו שטען השטן שעל ידי העקדה יראו כל האלפים והרכבות (לשון הרמב"ם בפ"א מעכ"ם ה"ג) של בית אברהם שהחזיר לדרך האמת ע"י שגלה מדת החסד של השי"ת ושזהו רצונו יתברך, שכלל אין זה אמת - שהרי אין לך אכזריות גדולה מזו ותאבד כל מה שיגעת כל ימך להדריכם בדרך האמת, וע"ז אמר לו אברהם אמת הוא שהצדק הוא כדברך, אבל אני בתומי אלך, דכיון שכך צוה לי ה' אף שהוא כנגד השכל אני עושה אותו⁵⁸.

ולפ"ז נראה, דגם כאן מכיון שאמר לו והיה תמים אחזתו רעדה, דמשמע שעשה איזו מצוה שיש בה חילול ה' ורק מפני ציווי עשה זאת, והוא לא מצא בעצמו מעשה כזה ואחזתו רעדה, אבל מכיון שאמר לו ואתנה בריתי ביני ובינך נתקררה דעתו, כי יש מקום לומר שיש במעשה זה משום חילול ה', שיצוה הוא את האדם שיחבל בעצמו עד שיוכל לבוא לידי סכנה, ולפיכך אחר שנצטוה הלך ליטול עצה מבני בריתו, וחס ושלום לומר שנסתפק אם יקיים את ציווי ד' אם לאו, אלא שרצה לדעת מה תהיה דעת הבריות בקיום מצוה זו⁵⁹, דאם דעתן של בריות היא בניגוד לזה אזי יקיימנה בצנעא משום חילול ד'⁶⁰, וכדמצינו בענין שלא גילה לנעריו שהולך לשחוט את בנו אלא אמר ונשתחוה ונשובה אליכם, ואלמלי היה נשחט היה שב אליהם והיה אומר להם החלטתי שילך אל הישיבה, כלומר לשייבה של מעלה, וכמו כן היה מקיים מצות מילה בהצנע, אבל אחר שאמר לו ממרא בדבר זה אתה מבקש עצה, הלוא הוא שהצילך מכבשן האש ועשה לך כל הניסים וכו', עשה כמצותו, ולפיכך עשה זאת בפני כולם כדכתיב [י"ז פל"ו]: בעצם היום הזה נימול אברהם וישמעאל בנו וגו'. ומכיון שעשה את זה לפי עצתו של ממרא לפיכך מיד אחרי זה העידה התורה וירא אליו ה' באלוני ממרא וגו'.

ובזה⁶¹ יש ליישב מה שמקשים העולם האברהם אבינו קיים את כל התורה כולה קודם שניתנה וא"כ מדוע לא מל קודם שנצטווה, דבאמת חשש אברהם לימול מחמת החילול ה' שיצא מהדבר, וקיום מצוות התורה קודם שנצטווה אינו אלא ממדת חסידות - ובשביל זה לא רצה לסכן את כל פעולותיו, אבל מכיון שנצטווה שוב הוכרח לעשות כן ורק הסתפק אם עליו לעשותו בצנעא או בפהרסא, וז"ל ק.

(ד) אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים.

כתב הרמב"ן וז"ל: הוא ברית המילה ואחרי הברית תהיה לאב המון גוים וב"ה אשר לו לבדו נתכנו עלילות שהקדים וצוה את אברהם לבא בבריתו קודם שתהר שרה להיות זרעו קדוש על"ל. ועיין בראב"ע [על פסוק ה'] שגם כן כתב לשון זה ממש, ופלא ששני גדולי התורה יביעו ממש בסגנון אחד. ואולי שדבר זה לקוח ממקור אחד, וצ"ע⁶². ובעיקר דברי הרמב"ן כבר כתבתי לעיל [ט"ז פט"ו] שכוונתו לומר שעל ידי הברית הובדלו ישראל משאר אומות העולם וכשיטתו בפרשת אמור [כ"ד פ"י] שכתב כי מעת שבא אברהם בברית היו ישראלים ובגוים לא יתחשבו על"ל, ועי"ש.

והנה ביבמות [דף ע"א ע"א] אמרינן שבעינן קרא לאתויי גר שמל ולא טבל שאינו יכול לאכול קרבן פסח. וכתב הרשב"א וז"ל: קשיא לי א"כ היינו עכ"ם ואע"פ שמל ה"ה כערל דה"ל כערבי מהול, וליתא דשאני הכא דמילתו לשם יהודית ואע"פ שלא נגמר גירותו מ"מ כבר התחיל ונכנס קצת בדת יהודית שא"צ אלא טבילה עכ"ל⁶³. ודבריו צריכין ביאור, דהא עכ"פ הוא אינו יהודי וא"כ מדוע נעלה על הדעת שיוכל לאכול קרבן פסח.

ונראה שהרשב"א כיון לדברי הרמב"ן דידן, דהיינו שעל ידי המילה "נכנס קצת בדת יהודית", דהא המילה מוציאה את הגוי מכלל האומות ונעשה ישראל, אלא שלא נעשה יהודי גמור עד שטובל, ולקצת יהדות כזו כיון הרשב"א. והנה ביארתי בחידושי להלן בפרשת וילך [דברים ל"א פ"א] שבקיום הפסח היה מלבד ציווי ה' גם ענין מלכותי - מדינותי, והיינו שהיה זה חג לאומי שבו תגנו בני ישראל את זה שנעשו לעם מיוחד בפני עצמו, וביארתי לפ"ז מה שמצינו בתנ"ך שכמה פעמים המלכים זרזו אותם לקיים את מצות הפסח אע"פ ששנים רבות לא קיימו בני ישראל את הפסח, ועי"ש. ולפ"ז נבין את דברי הרשב"א, דכיון דהמילה עושה אותו כחלק מהלאום הישראלי, א"כ היה עולה על הדעת שיוכל לחגוג את הפסח עמנו ולאכול את הקרבן, קמ"ל קרא שבשביל זה צריך שיהיה יהודי שלם, היינו מילה וטבילה, ולא סגי בלאומיות בלבד, וז"ל⁶⁴.

וכעין זה יש לבאר הא דאיתא בברכות [דף מ"ז ע"ב] דאמרינן התם: והנכרי אין מזמנין עליו פשיטא הב"ע בגר שמל ולא טבל כו' וכמה דלא טבל נכרי, ועי"ש, דמשמע דכאן הוא שהשמיענו דאינו גר עד שימול ויטבול, אבל לכאורה זה תמוה שישמיענו כאן דין זה. והב"ל, דקמ"ל דאע"ג דאמרינן [להלן שם דף מ"ט ע"א] כל שלא אמר ברית ותורה לא יצא ידי חובתו, ולפיכך הו"א מכיון שהוא כבר מהול מישך שייך הוא לברכת המזון וכיון שכן הוה ס"ד דיזמנו עליו אף שעדיין אינו חייב בברכת המזון, קמ"ל מתניתין דכיון דעדיין נכרי הוא אינו מצטרף. וע"ע באמת ליעקב בברכות שם מה שכתבתי בענין זה.

עוד שמעתי בשם אבני נזר⁶⁵ דמל ולא טבל היה לנו להתיר באכילת פסחים משום דהפסח הראשון היו מהולים בלא טבילה. ושמעתי שס"ל שמל ולא טבל מוזהר על השבת מפני שהשבת ניתנה במרה קודם מתן תורה. וניחא בזה מה שהקשיתי על מה שכתב הרשב"ץ [הביאו הבית יוסף ב"ד סי' רס"ח ס"ד] שאסור למול גר ביום ה' כדי שלא יבוא יום שלישי שלו בשבת ויצטרכו לחלל עליו את השבת,

בית הלוי בראשית פרשת לך לך פרק יז

6

(א) התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי ביני ובינך. הנה בעיקר מצות מילה חקרו הראשונים ז"ל אם הוא בגדר הסרת החסרון, דהערלה הוא מום באדם הישראלי ובמילה מפרידים את החסרון ממנו, או אם הוא הוספת מעלה וקדושה וכמו כל מצות עשה שהם בקום ועשה שהם להוסיף מעלה וקדושה לאומה הישראלית. ובאמת דיש בה הני שני ענינים אלו יחד וכמו שכתב בעל העקידה ז"ל בפרשה זו וראייתו ברורה מהא דאיתא במשנה מסכת נדרים (נ"ג ל"א) מאוסה היא הערלה כו' שנתגנו בה הכותים שנאמר (ירמיה ט) כי כל הגוים ערלים. הרי דהיא מום ודבר המאוס עד דמגנים בה לכותים. עוד איתא שם במשנה גדולה היא מילה שנכתו עלי' י"ג בריתות כו', הרי דהוא עוד הוספת מעלה לישראל וגדולה היא. וזהו שאמר הכתוב התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי, א"ל שני דברים, דמשמעותו של תמים הוא בלא מום ואמר לו שבמילה יוסר ממנו המום של הערלה וטומאתה ויהיה תמים, ואמר עוד ואתנה בריתי ביני וביניכם דעל ידה יתוסף להם עוד קדושה ומעלה דבה יהיה כריתת ברית בין האומה ובין ה' יתברך שמו, והוא הוספת קדושה. וזהו דאיתא במסכת מנחות (נ"ג ל"ג) דאברהם אבינו אמר היה לך לזכור להם ברית מילה והשיב לו ובשר קודש יעברון (ירמ' יא), הרי דהמל נקרא דיש לו בשר קודש והמבטלה הוא בבחינת מעביר מעצמו הקודש ההוא, ומוכרח להדיא דהיא הוספת מעלה וקדושה והנראה דנוכל לומר דהני שני בחינות הם בחיתוך ופריעה. דהחיתוך הוא הסרת מעליו הערלה ובזה מוציא עצמו מכלל הכותים שנקראו ערלים כי כל הגוים ערלים ובחיתוך הוא מבדיל עצמו מהם, ואח"כ באה הפריעה והוא לאות ברית קודש להתקשר ולהתקדש בקדושת ישראל להיות עם אחד, ועל זה אנחנו מברכים בברכות המילה וצאצאיו חתם באות ברית קודש דהחיותם של הברית באה עלי' הפריעה. וז"ל הוזה"ק פ' בשלח על פסוק ויבן משה מזבח לכפרה כו' על דאיתפרעו ישראל ואיתגליא בהו אות רשימא קדישא. הרי להדיא דאות הברית הוא עלי' הפריעה. וז"ל הרעיא מהימנא פרשת תזריע ולאעברא ההוא ערלה מקמי ברית דהא בההוא זימנא דאיתכנשא עמא קדישא לאעברא ההוא ערלה מקמי ברית קוב"ה כנש כל פמליא של מעלה כו' ובההוא זימנא אתדחיא ההיא ערלה מכל עמא קדישא לעילא ולההוא ערלה מתקנא מנא חדא בעפרא לאשראה ההוא ערלה בגוה. הרי להדיא דהחיתוך הוא הסרת הערלה והפריעה הוא התגלות אות הברית. וזהו כונת המדרש רבה פרשה זו (מו ג) דא"ל הקב"ה לאברהם אבינו דיה לערלה עד כאן ודיה למילה שתהא עגומה עד כאן. הרי דאמר לו שני דברים דדי לערלה שהיא השורה על האדם בעודו ערל שתהיה בעולם עלי' כ שהיו ערלים, וכן דיה למצות מילה שתהא עגומה עד כאן, והוא המעלה והקדושה שמגיע לאדם על ידה:

ובזה יבואר היטב דברי המדרש (רבה) בשיר השירים (ז ז) מה יפית ומה נעמת, מה יפית בכלאים ומה נעמת בציצית, מה יפית בערלה ומה נעמת בנטע רבעי, מה יפית במילה ומה נעמת בפריעה, (כן הוא הגירסא ובמדרש נדפס קצת בטעות, והמעין בדברי המדרש יראה דנדפס בטעות דמוכח יע"ש). אמר המדרש שני דברים, מה יפית בכלאים דהזיהרות משעטנז הוא סור מרע והבדל מהמטנז, ואמר עוד ומה נעמת בציצית דסדין בציצית יש בזה עוד מצות עשה בקום ועשה והוספת מעלה וקדושה. ואמר עוד מה יפית בערלה דשלוש שנים הוא אסור באכילה והוא סור מרע, ומה נעמת בנטע רבעי דיש בזה עוד מצוה דבשנה הרביעית פרי קודש הלולים, מה יפית במילה והוא החיתוך דבזה אתה מסיר המום ונעשית יפה בלא מום, ומה נעמת בפריעה דבזה אתה מוסיף מעלה וקדושה יתירה. ועיין עוד בזוה"ק פרשה אמור פסוק ובארבעה עשר משמע ג"כ דחיתוך ופריעה הם שני בחינות, החיתוך בחינת השבתת שאור והפריעה היא בחינת אכילת מצה יע"ש:

ובזה יש לפרש הפסוק התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי ביני וביניכם. התחילה הכתוב בלשון ציווי והיה תמים וסיים הפסוק בלשון להבא ואתנה בריתי ביני כו', דביבמות (ד' ע"א) רצה הגמרא לומר דאברהם אבינו לא נתחייב בפריעה עד משה רבינו, וזהו שאמר בלשון ציווי והיה תמים דהיינו בלא מום והוא החיתוך דהתחיל החיוב מעכשיו, ואמר לו עוד ואתנה בריתי ביני וביניכם הבטיחו דאחר זמן שיגאלו ממצרים עוד יוסיף לו בה מעלה ויצטוו על הפריעה ויתן להם גם הברית:

ובזה יבואר דגם לדעת הרמב"ם בפרק י' מהלכות מלכים (ה"ח) דגם בני קטורה חייבים במילה והקשה המל"מ מהא דנדרים (נ"ג ל"א) הנודר מן הערלים אסור במולי כותים ומותר בערלי ישראל והנודר מן המולים אסור בערלי ישראל ומותר במולי כותים שאין הערלה נקראת אלא על שם שנאמר כי כל הגוים ערלים ומדוע לא הוציאה המשנה מן הכלל גם בני קטורה דנצטוו על המילה ודינם בזה כישאל. ולפ"ז ניחא דבני קטורה הגם דחייבים במילה מ"מ בהם אין המילה להתקדש על ידה כלל, דלא מבעי למ"ד ביבמות (שם) דלא ניתנה פריעה לאברהם אבינו אלא אפילו אם ניתנה ונתחייבו גם אז מ"מ שתהיה לאות ברית בודאי לא ניתנה רק לישראל וכמו שאה"כ ואתנה בריתי ביני וביניכם לשון עתיד וקאי על זמן מתן תורה, ובבני קטורה אין המילה רק להבדילם מכותים שהם מזרע אברהם ויצאו מכלל כותים אבל מעולם לא נכנסו כלל בכללו של זרעו של אברהם אבינו דהא מקרא מלא אמר הכתוב (פר' וירא) כי ביצחק יקרא לך זרע וע"כ עדיין הם בלשון הכתוב ערלים וכמו שכללם הכתוב כי כל הגוים [וגם בני קטורה בכלל] ערלים ומש"ה גם לענין נדרים כך דינם ככותים:

ובזה יבואר לנו דברי המדרש רבה פרשת שמות (א ח) בה' בגדו כי בני זרים ילדו עתה יאכלם חדש את חלקיהם (הושע ה) כשמת יוסף הצדיק הפרו ברית מילה אמרו נהיה כמצריים מיד הפך הקב"ה האהבה שהיו המצריים אוהבים אותם לשנאה שנאמר (תהלים קה) הפך לבם לשנא עמו כו' לקיים מה שנאמר עתה יאכלם חדש את חלקיהם זה מלך חדש שמחדש עליהם גזירות עכ"ל המדרש, ובילקוט הושע (ה) מסיים עוד חלקיהם שנחלקו מאחרי הקב"ה. ויש להבין מה שאמר הכתוב חלקיהם ותאר חטאם בלשון זה שנחלקו מאחרי הקב"ה ולא מצינו תואר זה במקום אחר. גם יש להבין למה אמר חלקיהם בלשון רבים וה"ל לומר חלקם ולשון חלקיהם משמעו שני חלקים. גם

העמק דבר בראשית פרשת לך לך פרק יז

(א) אני אל שדי. כמשמעו בכ"מ שאמרתי לעולמי די וכדאיתא בב"ר פ"ה ובחגיגה ד"ב א', וענין זה התואר לכאן יבואר לפנינו. והיה תמים. רש"י פי' בדרך הדרש הידוע במס' נדרים פ"ג [ל"א ב'] ובמדרשים דקאי במצות המילה שכל זמן שהוא ערל אינו תמים, ומש"ה כתיב ויפול אברם על פניו, ואין מובן עפ"ז משמעות ואתנה בריתי ביני ובינך, איזה ברית נתן הקב"ה לאברהם כאן, ורש"י פי' ברית של אהבה וברית הארץ להורישנה לך על ידי מצוה זו, ואינו נכון כי לא נזכר כאן אהבה, ותו ברית הארץ כבר היה, וגם הרי אנו רואים מאמר בפ"ע במצות מילה ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמר, מבואר שעד כה לא דבר במצות מילה, וגם ענין הנפילה על פניו שהיה ערל לא נזכר עד כה, וגם כאן מבואר בפרשה זו עצמה שחזר ונפל על פניו ויצחק, הרי מבואר שבשעה שדבר ה' עמו היה עומד, ועי' מ"ש להלן מקרא ג' שמוכח שדבר אתו פנים אל פנים, ובאמת לא היה נקרא ערל עד כה כל זמן שלא נצטוו ע"ז, כמו דקטן פחות מבן שמונה שלא נקרא ערל ורשאין לסוכו שמן של תרומה לשיטת ש"ס ירו' פ' הערל [ה"א]. אלא נראה דעת חז"ל בכ"ז אינו אלא כונה שניה, מדסמך לה מצות מילה אנו מסמיכין כל י"ג בריתות לה, והכי לשון פירש"י יבמות ד' ה' י"ג בריתות אמורים בפרשת מילה ע"ל, דייק רבינו וכו' בפרשת מילה ולא במצות מילה, וכבר ביארנו בס' דברים י"ז ל"ט וכו', דענין כונה שניה ג"כ עיקר גדול בתורה, אבל עיקר הפשט בזה המאמר היה הכרית שיהיה אברהם הוא הגורם להגיע לתכלית הבריאה, שהיא להכיר כבוד ה' והיה ה' למלך על כל הארץ, וע"ז הקדים ה' לומר אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים, ויבואר עוד הענין לפנינו. ולא החל בגוף המאמר אני הנה בריתי אתך. משום שעיקר המאמר היה ראוי לדבור אלהים ולא בשם ה', משום שבא לתכלית כל העולם והיא הבריאה, על כן בא בשם אלהים הבורא ית' כמו כל פרשת נח כמש"כ לעיל ז' א', אמנם לגדולתו של אברהם אבינו נראה בשם ה', והקדים דברים אלו. [ולפי הדרש של ברייתא דפרקי ר"א שהביא רש"י שנפל על פניו משום שהיה ערל, צ"ל דתיכף שאמר ה' והיה תמים היה נקרא חסר עד שמל, מש"ה נפל ועלה מעליו מעלת ראייה של ה' ונדבר עמו אלהים, על כן עמד תיכף ומיד כמ"ש]:

(ב) ואתנה בריתי ביני ובינך. הנני להבטיח לך בברית דבר מאד נעלה, וכן תבטיח אתה לי בברית:

וארבה אותך וגו'. לא כיון לרבי בנים בכמות, שע"ז כבר הבטיח שיהי כעפר הארץ, וגם לא רבי באנשים גדולים שגם זה כבר

הבטיחו שיהיו ככוכבים, אלא הפי' אגדל אותך בעיני הבריות, מה שלא היה בהבטחה עד כה:

(ג) ויפל אברם וגו'. לפי הפשט נתפעל ונבהל לשמוע מפי ה' כי הוא מזהירו להתהלך לפניו ולהיות תמים, מכלל שעד כה לא יצא ידי

חובתו, ועודנו חסר בעבודתו, וכו' בנדרים ד"ב א' דאחזתו רעדה ואמר שמא יש בי דבר מגונה.

וידבר אתו. אליו מיבעי, וע' בסמוך כ"ב שביארנו שבפרשה שבכתב שהוא גוף הדבור כתיב אליו, אלא בא ללמד שעמד אברהם מיד

ודבר עמו פנים אל פנים כמו שמדבר את האדם:

(ד) הנה בריתי אתך. לעורך למה שאני מדבר אתך:

והיית לאב המון גוים. שעד כה שקרא אברהם בשם ה' וגירר כמה אנשים, לא היה אלא אותם אנשים שנתגיררו לגמרי ונכנסו בכלל

עובדי ה' בתורתו שלמדם אברהם, וכמבואר בגמ' סנהדרין דצ"ט ע"ב ובעבודת כוכבים ד"ט דמשמעות ואת הנפש אשר עשו בחרן, הוא

שלמדם תורה, ודבר זה אי אפשר בכל העולם, ומראש מקדם לא היה הכונה אלא להציב גבולות עמים למספר בני ישראל, אבל לא

שיהיו כולם בכלל עדת ישראל, אבל זה היה הרצון והתכלית שיהיו כל אוה"ע יודעים את ה', והאלילים כליל יחליף, ולדבר זה הזהיר

הקב"ה את אברהם שיהי רצונו להשקיע דעתו להיות לאב המון גוים להכירם את ה' (א), ובזה יהיה נקרא אב המון גוים, כאב המעמיד את

בנו על דעת ישרה. ובזה נתבאר דבר ה' הקודם התהלך לפני. היינו שיפרסם אלהותו אפי' לפני אוה"ע שאינם מוכשרים לקבל גירות

גמור. ואמר בלשון התהלך ולא אמר לך לפני, משום שנדרש לזה סיעתא דשמיא שיגיע לזה, על כן אמר התהלך בלשון התפעל.

והיה תמים. דבזה יהיה נשלם צורת האדם השלם, כאשר על ידו יהי מתגלה כבוד ה' בכל הבריאה, ויהי בזה כדמותו כצלמו שהוא

שיעור קומה שעלה ברצונו ית' שיהי נמשך הבריאה לפ"כ. והיינו שהקדים ה' אני אל שדי. שאמרתי לעולמי די, ולא נעשה שיעור

הבריאה בלי חשבון, אלא אני עשיתי השיעור מצומצם לפי השלמת התגלות כבודו שהוא תכלית הבריאה, כמאמר ישעיה הנביא [מ"ג ז']

כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו, וזהו כונת מאמר ה' למשה בפ' שלח ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ וגו' כמבואר במקומו,

וע' מש"כ לעיל ב' ד', וא"כ אין האדם שלם כדמותו אם לא שהוא ראוי שיתגלה כבודו על ידו בכל העולם, ואם שלא נעשה כן בפועל,

מכ"מ שלימות אינו תלוי אלא כשהוא בכח וברצון להגיע לכך. ובזה שעשה אותו הקב"ה לאב המון גוים, נתבאר כונת המאמר וארבה

אותך במאד מאד. שיהיו כל אוה"ע מודים ומכירים טובה לאברהם במה שהוא הכיר אלהות בעולם, ועי' זרעו שהלכו אחריו נסתבב

שלא יבערו גם המה באלילים:

(ה) ולא יקרא עוד. האי עוד מיותר ומה מקרא חסר אם אמר ולא יקרא שמך וגו', כמו להלן לא תקרא את שמה שרי, אלא משמעות

עוד כמו שהיה עד כה, שגם הנפש אשר עשה וגירם קראו אותו אברם, [וכמו שמפרש ר"ע שלהי מס' סנהדרין על המקרא לא תבנה עוד

כמו שהיתה כו' ע"ש, וע' מ"ש בס' דברים י"ז ט"ז], וה"נ רק זרע אברהם לא יקראו אותו אברם, כדי שיהיו זוכרים תכלית מעשיהם להיות

ג"כ אבות המון גוים כמש"כ בהר"ד, אבל אוה"ע רשאים לקרוא אותו אברם. [ובזה מיושב הא דאי' בסנהדרין דנ"ט דמצוה שנאמרה ולא

נשנית לישראל נאמרה ולא לבני נח, ואין לנו מצוה שנאמרה ולא נשנית אלא גיד הנשה, וקשה הא איכא אזהרה זו, וכדאי' בברכות